

TBMM MİLLÎ DAYANIŞMA KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONU (18.2.2026) RAPORU DEĞERLENDİRMESİ

Muharrem BALCI, 27 Şubat 2026

AMAÇ

Bu değerlendirme raporu, hukuk devleti gerçekleşmeden, diğer hedeflerin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı anlayışından hareketle; sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları yararına, Komisyon Raporu'nun, Millî dayanışma, kardeşlik ve demokrasi vizyonunun; hukuk devleti, demokratik meşruiyet ve kurumsallaşma ilkeleri açısından, bir hukukçu bakışı ile çözümlmeyi, bir yandan siyasal süreci desteklerken, diğer yandan hukuk devleti ilkesini vazgeçilmez şart olarak konumlandırmayı amaçlamaktadır.

Sivil toplum aktörleri çoğu zaman süreci yalnızca siyasal düzeyde okur. Bu metin, süreci, meşruiyet, hukuk devleti, vatandaşlık ve kurumsallaşma düzeyinde okumaya davet ediyor. Bu değerlendirme metni ne koşulsuz destek metni ne de kategorik ret metnidir. Bunun yerine, "Destek + hukuk temelli eleştiri + kurumsallaşma talebi" yaklaşımını benimsemektedir. Bunun, sivil toplum için en sağlıklı konum alış olduğu düşünülmektedir.

Bu değerlendirme raporu, sadece bir çözümlene değil, aynı zamanda sivil toplumun, sürecin yönetilmesine katkısı amacını taşımaktadır.

Siyasal meşruiyet, ancak hukuk devleti ile kalıcı hale gelir. Normatif söylem ile hukuki kurumsallaşma arasındaki boşluk ülkemiz için büyük tehlikedir. Hatta Türkiye'deki reform süreçlerinin tarihsel olarak en büyük sorunudur denebilir. İş bu Değerlendirme Raporu, sürekli reform çağrıları ve düzenlemelerine karşın, TBMM Komisyon Raporunun iyi niyetli bir master metin olarak almak suretiyle, sivil toplumun hak ve adalet merkezli mücadelesine katkı amacı da taşımaktadır. Sonuçta, hukukçu sorumluluğunun doğru şekilde yerine getirilmesi çabasıdır.

GİRİŞ

Modern siyasal düzenlerin en temel sorularından biri, siyasal topluluğun hangi varoluş ve kuramsal temeller üzerinde kurulacağı sorusudur. Vatandaşlık, bu bağlamda

yalnızca hukuki bir statü değil, aynı zamanda siyasal topluluğun kurucu öznesini tanımlayan bir kategoridir. Vatandaşlık modeli, devletin toplumla kurduğu ilişkinin niteliğini, siyasal katılımın sınırlarını ve meşruiyetin kaynaklarını belirleyen temel bir unsurdur.

Türkiye’de modern vatandaşlık modeli, büyük ölçüde devlet merkezli bir kurucu akıl tarafından şekillendirilmiştir. Bu modelde vatandaş, devletin kurucu öznesi olmaktan ziyade, devlet tarafından tanımlanan ve sınırlandırılan bir siyasal statü olarak konumlandırılmıştır. Bu durum, politik toplumun özerkliğini sınırlayan ve demokratik meşruiyeti kurumsal prosedürlere indirgeyen bir yapı üretmiştir. 18 Şubat 2026 tarihli TBMM Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu Raporu, bu tarihsel modelin yeniden değerlendirilmesine yönelik önemli bir girişimdir. Rapor, siyasal topluluğun birliğini, yalnızca hukuki normlara veya devlet otoritesine değil, toplumsal tanınma, karşılıklı güven ve demokratik katılım ilkelerine dayandırmaktadır.

Rapor, Türkiye’de siyasal topluluğun yeniden tanımlanmasına yönelik normatif ve kurucu bir çerçeve sunmaktadır. Siyasal teori ve anayasal vatandaşlık perspektifinden bakıldığında, “yeni vatandaş modeli”, klasik ulus-devletin homojenleştirici vatandaş modelinden, çoğulculuğu tanıyan, siyasal katılımı kurucu bir hak olarak gören ve meşruiyetin toplumsal temellerini önceleyen bir vatandaşlık anlayışına doğru geçişi temsil ediyor. Bu dönüşüm, devlet merkezli siyasal varlıktan toplum merkezli siyasal varlığa doğru bir paradigma değişimini işaret etmektedir. Bu yaklaşım, vatandaşlığın varlık statüsünün yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir. En azından bu değerlendirme raporumuz bir iyi niyet okuması ile bu tespiti yapmaktadır.

Öncelikle Raporun ve Rapora hâkim anlayışın ve tabii ki yaşanan sürecin milli birlik ve beraberliğin yeniden oluşması yönünden olumlu olduğunu baştan ifade etmeliyiz. Elbette ki insan yapısı her düzenlemenin ve kurumsallaşmanın olumlu yönleri olabileceği gibi bazı olumsuz ve eksik yönleri olabilecektir. Bu, Raporu değerlendirenlerin bakış açılarıyla da ilgilidir. Ancak burada ortak bazı değerler, evrensel hukuk ve ahlak kuralları, uluslararası ve ulusal hukuk düzenlemeleri vardır ki, değerlendirmelerde olmazsa olmaz unsurlardır.

Bu Rapor değerlendirmemizde de kişisel bakış açımıza etki eden, yönlendiren bu kurallara ve düzenlemelere uyarlı olarak, Komisyon Raporundaki tespitleri, başlangıçtan itibaren ve sonrasındaki sürece ilişkin önerileri değerlendireceğiz.

TESPİTLER

- **Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu Raporu**, Türkiye'nin toplumsal bütünlüğü, demokratikleşme süreci ve siyasal meşruiyet üretimi açısından hem sembolik hem de yapısal bir metin niteliği taşımaktadır.
- "Terörsüz Türkiye" hedefi, dönemsel bir söylem ya da konjonktürel bir hamle değil, Millet iradesinin tecelli yeri olan TBMM tarafından deklare edilmiş devlet politikasıdır.
- T.C. tarihinde siyaset bu konu ile ilgili ilk defa inisiyatif almış ve TBMM zemininde mesele en üst düzeyde sahiplenilmiştir.
- İlk defa sorunun çözümünde siyaset kurumu ve parlamento bu ölçüde inisiyatif almıştır.
- Yıllardır akan kan durmuş, ekonomiye ve ülke geleceğinin sosyo kültürel yapısına vurulan darbeler sonlandırılmış oldu.
- Türk-Kürt kardeşliği ilk kez ciddi şekilde uygulamalı olarak dile getirilmiş oldu.
- İlk kez ciddi şekilde, Şehit aileleri ve Gaziler, Diyarbakır Anneleri, Barış Anneleri ve Cumartesi Anneleri, insan hakları örgütleri, baro başkanları, önceki dönem Meclis Başkanları, işçi ve memur sendikaları ile işveren temsilcileri, çatışma çözümü alanında çalışan akademisyenler, sivil toplum ve düşünce kuruluşları ile hukuk alanında faaliyet yürüten temsilciler, emekli güvenlik mensuplarının kurduğu dernekler ile gençlik ve kadın sivil toplum kuruluşları dinlenmiştir.
- Komisyon çalışmalarının mümkün olan en geniş mutabakatla rapora bağlanması, izleyen yasal adımlar için sağlam bir meşruiyet zemini oluşturmuş; millî dayanışma ve kardeşliğin inşasında toplumsal kabul tahkim edilmiştir.
- Uzlaşma temelli anlayış ve yaklaşım hukuka en uygun olanıdır.
- Şeffaflık, temsil kabiliyetinin doğal sonucudur; temsil kabiliyeti ise şeffaflığın meşruiyet zeminidir.
- Kararların nitelikli çoğunlukla alınması ilkesi, çoğulculuğun ve uzlaşma kültürünün kurumsal teminatı olarak görülmüştür.
- Hükümetin beka meselesi olarak adlandırdığı sorunlar içinde samimiyetle üzerinde durduğu ender konulardan biridir.

- Örgütün varlığının sona erdirilmesinin güvenilir biçimde tespiti ile birlikte eş zamanlı olarak kamu düzeninin korunması, hak ve hürriyetlerin genişletilmesi, toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi ve adalet duygusunun tahkimi gibi başlıca konular öncelikle ele alınacaktır. Bunları gözlemleyeceğiz.
- Her ne kadar Komisyon Raporu farklı bir temennide bulunmuş ise de Anayasa'mıza göre Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararlarının yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağladığı konusunda bir ortak görüş ve zihniyet henüz hâkim değildir. Ancak çok yakın geçmişte yaşanan yargı organları arasındaki çatışmanın sona ereceğine dair belirtiler umut vericidir.
- Bölgesel ve küresel şartlarla karşı karşıya olan ülkemizde, iç cepheyi tahkim etme irademizi pekiştiren gayretler önem arz etmektedir. Emperyal hesapların, vekâlet savaşlarının ve ayrıştırıcı senaryoların hedef aldığı coğrafyamızda bölgesel barışa katkı sunmak ve küresel adalet arayışında güvenilir siyaset üretmek, stratejik istikamet olarak kayda değerdir.
- Gençlerimizin doğdukları topraklarda umutla yaşayabilecekleri, üretebilecekleri ve geleceklerini inşa edebilecekleri imkânların sağlanmasının temel öncelikler arasında yer alması, göçü zorunlu kılan şartların ortadan kaldırılması ve bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanması önemlidir.
- Toplumsal rıza ve sürecin toplumca sahiplenilmesi konusunda geniş bir mutabakat olması; katılımcılık, şeffaflık ve kapsayıcılık ilkelerinin siyaset kurumu, sivil toplum ve akademi çevrelerince güçlü biçimde desteklenmesi takdire şayandır.
- Rapor, güvenlik merkezli birlikten, toplumsal meşruiyet merkezli birliğe geçiş arayışı anlamında bir kurucu söylem getirmektedir.

Raporda dikkat çeken en önemli unsur, "milli dayanışma" ve "kardeşlik" kavramlarının salt güvenlik paradigması içinde değil, toplumsal rıza ve demokratik katılım bağlamında ele alınmasıdır.

Bilinçli yapıldığını düşündüğümüz bu hazırlıklar, klasik devlet refleksinden farklı olarak eski birlik = güvenlik + merkezi otorite paradigmasından, yeni birlik = adalet + katılım + meşruiyet + ortak aidiyet dönüşüme işaret etmektedir. Bu, modern siyasal teoride devletin meşruiyetinin zor gücünden değil, toplumsal tanınmadan doğduğu fikriyle uyumludur.

- Raporda “demokrasi” kavramı yalnızca kurumsal değil, toplumsal bir süreç olarak ele alınmıştır. Bu, toplumsal diyalog, karşılıklı tanıma, siyasal kapsayıcılık, farklılıkların meşrû olarak kabulü anlamında önemlidir. Bir anlamda bu “sosyolojik demokrasi” özlemi olarak ifade edilebilir.
- Raporda kullanılan dil, siyasal topluluğun yeniden tanımlanmasına yönelik örtük bir çaba olarak okunabilir. Rapor, politik toplumu dışlayıcı değil kapsayıcı vatandaşlık, homojen değil çoğulcu toplum ve çatışma temelli değil diyalog temelli siyaset eksenlerinde yeniden düşünmeye yöneliktir: Bu, modern ulus-devletin klasik tekil kimlik modelinden daha esnek bir politik toplum anlayışına geçiş arayışı olarak okunabilir.
- Raporda hukuki düzenlemelerden ziyade, toplumsal uzlaş, ortak gelecek vizyonu ve siyasal aktörler arası diyalog unsurları ön plana çıkmaktadır: Bu da Raporun bir “normatif çerçeve” metni olduğunu, henüz “pozitif hukuk reform paketi” olmadığını göstermektedir.
- Rapor, Siyasal meşruiyetin toplumsal temellerine vurgu yapıyor. Bu yaklaşım son derece önemlidir. Modern devletlerde en büyük kriz, “hukuki meşruiyet ile toplumsal meşruiyet arasındaki kopuştur.” Rapor bu kopuşu gidermeye yönelik bir bakış açısı taşımaktadır.
- Rapor, çatışma yerine siyasal diyalog vurgusu yapıyor. Bu yaklaşım, siyasal sistemin uzun vadeli istikrarı için hayati önemdedir. Zira kalıcı istikrar, baskı ile değil, rıza ile sağlanır.
- Rapor, demokratikleşmenin yalnızca teknik değil, ahlaki bir süreç olarak görülmesi gerektiğini çağırıştırıyor. Bu, demokrasiyi salt prosedür değil, aynı zamanda bir tanıma düzeni, adalet düzeni ve ortak kader bilinci olarak ele alan ileri bir yaklaşımdır.

RİSKLER / ELEŞTİRİLER

Bireysel veya kamusal çalışmalar, düzenlemeler, insani ve sistemden kaynaklı eksiklikler taşıyabilir. Yukarıda tadat edilen tespitler de bir çok sağlıklı gelişmenin yanı sıra birtakım eksikliklerin de varlığına işaret ediyor. Raporun siyasal aktörler bakımından nitelikli çoğunlukla oluşturulmuş olması da bazı sistem alışkanlıklarını

ve eksikliklerini görmezden gelmeyi gerektirmemektedir. Bu bağlamda istişari olarak bazılarını burada belirtmekte yarar vardır.

- **Normatif çerçeve güçlü, fakat kurumsal mekanizmalar zayıf**

Raporda şu soruların net cevapları yoktur:

- Bu hedefler hangi somut kurumlarla gerçekleştirilecek?
- Hangi hukuki reformlar yapılacak?
- Hangi anayasal değişiklikler gerekecek?

Bu haliyle Rapor, bir “vizyon metni”, fakat henüz bir “kurumsal reform metni” değildir.

- **Politik toplum – devlet ilişkisi açık biçimde tanımlanmamış**

Modern demokratikleşmenin temel sorusu, devlet mi toplumu kurar, toplum mu devleti kurar? Raporda toplumun güçlendirilmesi vurgulanmakta, ancak devletin sınırlandırılması, bürokratik vesayetin azaltılması konuları açık biçimde ele alınmamaktadır.

- **Hak ve özgürlükler konusunda somut güvenceler sınırlı**

Kapsayıcılık vurgusu önemli olmakla birlikte, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, siyasal katılım mekanizmaları, somut çerçeve, net değildir:

- **Sembolizm düzeyinde kalma riski**

Eğer rapor somut reformlara dönüşmezse, siyasal meşruiyet üretmek yerine beklenti krizi doğurabilir.

- **Bürokratik direnç riski**

Modern devletlerde demokratik reformların önündeki en büyük engellerden biri kurumsal direnç olmaktadır. Geçmişte yaşanan ayak diremelerin yaşanmaması için önlem alınmalıdır.

- **Siyasal araçsallaştırma riski**

Eğer rapor geniş toplumsal mutabakat yerine dar siyasal rekabet içinde kullanılırsa birleştirici değil, ayrıştırıcı etki doğurabilir.

- Terörsüz Türkiye hedefi ve millî birlik ve kardeşliğin pekiştirilmesi ile özgürlük, demokrasi ve hukuk devleti alanlarında ilerleme sağlanması hedefleri önemlidir. Ancak hukuk devleti hatta hukuka uyarlı/saygılı devlet hedefi gerçekleşmeden diğerlerinin gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu konuda herhangi bir ilerleme görülmemekte, siyasal aktörler arasında yeterli normatif uzlaşma zemininin henüz oluşmadığı gözlenmektedir.

ÖNERİLER

- **Somut adımlar ve eylemler**
- Kalıcı demokratik birlik için adalet, özgürlük ve tanınma konularında çokça çalışılmalı, somut söylem ve adımlar atılmalı, güvenceli kurumlaşma sağlanmalıdır.
- **Rapor anayasal reform süreci ile ilişkilendirilmelidir**

Rapordan sonraki süreçte, yeni anayasa tartışmaları, temel hak ve özgürlükler reformu ve siyasal katılım mekanizmalarının güçlendirilmesi konuları gündemi meşgul etmeli ve ortak bir görüşe ve düzenlemelere gidilmelidir.
- **Siyasal toplumun kurucu rolü açıkça tanınmalıdır**

Demokratikleşmenin temel ilkesi, devletin toplum üzerinde değil, toplumun devlet üzerinde kurucu olmasıdır. Bu ilke açık biçimde ifade edilmelidir.
- **Somut kurumsal mekanizmalar oluşturulmalıdır**

Toplumsal diyalog konseyleri, sivil toplum katılım mekanizmaları, demokratik denetim kurumları oluşturulmalıdır.
- **Hukuki güvence mekanizmaları güçlendirilmelidir**

Özellikle ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve siyasal katılım alanlarında açık ve güçlü güvenceler oluşturulmalıdır.
- **Yapıcı bir dil kullanılmalıdır**
- Henüz yasal düzenlemeler yapılmış olmadığından ve ülke gündeminin her zamanki yoğunluğu gibi nedenlerle, siyasal aktörler arasında normatif uzlaşma zemininin henüz oluşmadığı gözlenmektedir. Bu bakımdan süreçte sıkıntı yaşanmaması için iyi niyet ve istişare yolları açık tutulmalı, sancılı geçeceği öngörülen süreci

yönetebilmek için sıhhati siyaset kurumunun iktidarı ve muhalefeti ile yapıcı bil dil kullanılmalıdır.

- **Kurumlar arası eşgüdüm**

Kanunla, yürütmeye verilecek “çerçevesi belirlenmiş yetki” kapsamında, kamu kurum ve kuruluşları arasında eş güdüm sağlanması ve bu suretle sürecin etkin bir şekilde yürütülmesi temin edilmelidir. Yürütme ve yargı kurumları arasında istişare, eşgüdüm ve işbirliği sağlanmalıdır. Kurumlar arasında çatışma ve inisiyatif kullanma durumu tekrar etmemelidir.

- **Görevli aktörlere yasal güvence**

Yürütülen süreçte görev alanlar, Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun toplantılarına iştirak edip görüş, öneri ve değerlendirmelerde bulunanlar ile Komisyon çalışmalarında yer alanlar ve ilgili görevlilerin faaliyetlerinin yasal güvenceye ve korumaya kavuşturulması gerekmektedir.

- **Yargı kararlarına güvence**

AİHM ve AYM kararlarının bağlayıcılığı konusunda mahkemelerin ve siyaset kurumunun sekte davranışları süreç hakkında tereddütlere neden olmaktadır. Öncelikle bu konu yasal güvenceden de öte zihniyete dönüşmelidir. Bunun için brifingler verilmeli, kararlılıklar ortaya konmalı, mahkeme kararlarının uygulanabilirliği yasal düzenlemeler ve yaptırımlarla teminat altına alınmalıdır.

- **Yargılama ve infaza ilişkin yasal düzenleme**

Süreçte, yargılama ve infaza ilişkin düzenlemeler, muhataplar açısından bıkkınlık ve umutsuzluk oluşmadan acilen hayata geçirilmelidir.

- **Temel hak ve özgürlüklere ilişkin düzenlemelere aciliyet**

Raporda, 7.3. Hak ve Özgürlüklerin Genişletilmesi ile İlgili Düzenlemeler başlığı altında belirlenen önerilerde acele edilmelidir.

- **Siyasi Etik kanunu çıkarılmalı**

Cumhuriyet tarihi boyunca beklenen Siyasi Etik Kanunu çıkarılmalıdır. Söz konusu Siyasal Etik Kanununun yokluğu, siyasal aktörler ve takipçileri arasında ayrımcılık

ve nefret diline sebep olmaktadır. Ayrımcılık ve nefret dilinin öngörülen süreci baltalayabileceği açıktır.

- **Yerel yönetimlere güvence**

Raporda Yerel Yönetimler başlığı altında değinildiği gibi, Kayyum konusu demokratik usullere bağlanmalı, Başkanın görevden alınması durumunda sadece Belediye Meclisinin Başkan seçmesine imkân tanınmalıdır.

SONUÇ

TBMM Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu Raporu, Türkiye’de siyasal topluluğun yeniden tanımlanmasına yönelik önemli bir girişimdir. En önemli katkısı, devlet merkezli birlik anlayışından, toplum merkezli birlik anlayışına geçiş arayışıdır. Ancak raporun gerçek etkisi, normatif söylemin somut anayasal ve kurumsal reformlara dönüşmesi şartına bağlıdır. Aksi halde rapor, tarihsel bir niyet beyanı olarak kalabilir.

Raporun ima ettiği yeni vatandaş modeli, devletin nesnesi değil öznesi olan, siyasal düzenin kurucu unsuru, demokratik meşruiyetin taşıyıcısı olan bir vatandaş modelidir. Bu modelin kurumsal reformlarla desteklenmesi durumunda, Türkiye’de politik toplumun demokratikleşmesi açısından kurucu bir rol oynayabilir.

Terörsüz Türkiye hedefi ve millî birlik ve kardeşliğin pekiştirilmesi ile özgürlük, demokrasi ve hukuk devleti alanlarında ilerleme sağlanması hedefleri önemlidir. Ancak hukuk devleti hatta hukuka uyarlı/saygılı devlet hedefi gerçekleşmeden diğerlerinin gerçekleşmesi mümkün değildir. Hukuk devleti ilkesinin kurumsal ve zihinsel düzeyde henüz tam yerleşmediği bir gerçek ise de bu konuda herhangi bir ilerleme ancak sivil toplumun hukuk devleti ve hukuka saygılı devlet anlayışına sahip çıkması ve gerçek bir politik toplum olma yolunda mücadelesi ile mümkün görünmektedir. TBMM Raporunun bu anlamda bir başlangıç metni olarak bir misyon üretmesi ve bir vizyona dönüşmesi temenni edilmektedir.